

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

red. en sekr. h. pootlaan 242, alkmaar

adm.: merelhoven 273, capelle a.d. ijssel

E. R. POSTMA — EINDHOVEN

Godsdienst naar verkiezing

Versimpeling

„O, alle gij dorstigen, komt tot de wateren, en gij die geen geld hebt, komt koopt en eet“ — dit begin van Jes. 55 is ons dierbaar. Maar denkt iemand eraan dat Gods profeet in Babel als een marktkoopman moest schoeien om Gods genade aan de joodse man of vrouw te brengen?

„Want zie, Ik schep een nieuwe hemel en een nieuwe aarde — aan wat vroeger was, zal niet gedacht worden, het zal niemand in de zin komen“... en niets of niemand zal „kwaad doen of verderf stichten op gans mijn heilige berg“. Een groots visioen daar in Jes. 65 en het begin van 66. Maar komt het ons in de zin, dat God zich uitput om zijn volk uit Babel terug te lokken naar Jeruzalem en dat maar een handje vol mensen gehoor gaven? Was Israël misschien boos op God, dat Hij hen in ballingschap gedreven en onder de volkeren verstrooid had? In het begin misschien wel (Ez. 18), maar hoeveel blijft daarvan na zo'n 50 jaar hangen bij de klein- en achterkleinkinderen? Je krijgt eerder de indruk dat ze zich dermate in Babel thuisvoelden dat ze er voor geen prijs — ook niet Gods prijs — uit weg te krijgen waren... Laten we nuchter zijn: wat weet de jeugd van nu van de problemen van 50 of 70 jaar geleden?

Verdwazing

De geruisloze aanpassing blijkt zelfs uit de formulering van het door God beloofde heil in bijv. Jes. 66: zij die zich heiligen en reinigen, om achter den enen man in het midden (de voorganger, de ceremonie-leider, de priester-ingewijde?) naar de hoven te gaan, die zwijnevlees eten, gruwelijke beesten en muizen, zullen tezamen verdwijnen, luidt het woord des HEREN (vs 17). Blijkbaar gaat het hier om een

(in onze ogen) heel vreemde cultus verbonden aan de verering van wonderlijke afgoden. Leg er het volgende maar eens naast: een volk (Israël!), dat Mij bestendig openlijk krenkt door te offeren in de hoven en offers te ontsteken op de tichelstenen (van het doe-het-zelf-altaar) die in de graven (!) zitten en op verborgen plaatsen overnachten; die vlees van zwijnen eten en in wier vaatwerk verfoeilijk voedsel is die zeggen: blijf daar, nader mij niet (vgl. Ex. 3: 5!), want ik ben voor u ongenaakbaar (bezield door — of bezeten van — de godheid). En dat leest u in Jes. 65: 3-5. De kwalijke invloed van Babel, van de wereld, op Israëls kinderen. Zeker, zeker. Maar dan toch niet van recente datum. Daar moet u Ez. 8 eens op naslaan — eigentijdse profetie uit het begin van de ballingschap? Ja — maar in de vorm van een opname van Jeruzalems tempel. In de tempel is door onbevoegden ingebroken — Ezechiël moet hun spoor volgen (een gat in de muur, een deur). Hij moet naar binnengaan (is hij niet een priester? 1: 3). Wat hij te zien krijgt is ten hemel schreiend: „zie daar waren allerlei afbeeldingen van gruwelen — kruipend gedierte en beesten — en van al de afgoden van het huis Israëls, als graveerwerk op de muur, overal in het rond; en zeventig (!) mannen uit de oudsten (!) van het huis Israëls met Jaäzanja, den zoon van Safan, in hun midden (de ceremonie-leider) stonden daarvoor: ieder had zijn wierookvat in de hand, en de geurende wolk van het reukvat steeg op“ (Ez. 11: 8-18).

Verveling?

Ik citeerde nog maar een deel. En ik had niet eens bij Ezechiël behoeven te blijven. Heel Israëls geschiedenis is vol van zulke

episoden. 't Heeft er veel van weg dat Baäl en Astarte de eeuwen door meer in tel waren dan Jahweh, Israëls God. Met het daarbij behorende levenspatroon. Vanaf (ja zelfs vóór - Hand. 7: 42, 43) de aanblik van het beloofde land tot het „visioen“ van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde...

Waarom?

Misschien omdat God op den duur „verveelt“? Of omdat de getuigenissen, inzettingen en verordeningen van Gods dienst vervelen?

Vergeleken bij de heidense godsdiensten was de dienst van Jahweh op het eerste gezicht maar saai. Bovendien kreeg je bij Hem de kans niet je uit te leven. Bileam had het goed door: laat ze eten, drinken en „vrolijk“ zijn — dat werkt beter dan duizend vervloekingen. Je kunt zeggen: het was eigenlijk niet alleen en primair dat God hun verveelde, maar eerder nog de manier waarop Hij wilde dat ze zouden leven. Soms benijden wij de Israëlieten om hun zo gevarieerde godsdienst. Wat is een kerkgebouw (op zijn best) vergeleken bij de tempel van Salomo? Of een fietsenberg-hok en massa's gemotoriseerd blik op wielen bij de kerk vergeleken bij een volk dat van alle zijden in steeds dichtere concentratie over de bergen en door de dalen Jeruzalem naderde — Jeruzalem, dat ik bemin... Wat is ons pinksterfeest vergeleken bij de acht dagen van het uitbundige loofhuttenfeest?

De kerkgang is zo beschouwd een saai bedoening.

De kerkdienst ook — altijd dezelfde versjes en 90 van de 100 preken komen op hetzelfde neer. De mensen om je heen zijn op den duur ook slaapverwekkend. Maar blijkbaar was Israëls godsdienst toch zelfs niet aanlokkelijk genoeg voor de „kerkgangers“ van toen: ze wilden wel eens wat anders. Alle eeuwen door. Zoals nu transcendente meditatie, yogha, de zwarte mis, een satanscultus en de vreemde praktijken van de „children of God“ voor velen aantrekkelijk blijken, samen met de vrijheid om je uit te leven. Wij kijken gek aan tegen die muizen, die grafbidder, die graveurs, die door wierook in extase gebrachte deelnemers; de slaafse optocht achter de leider van de

ATTENTIE!

Met ingang van 15 september a.s. is het adres van de sekretaris van de redactie:

Riouwstraat 59
1521 SC - Wormerveer
tel. 075 - 282589

ceremonies. Wij vinden het gek en onbegrijpelijk. Maar de „verheven“ trance van drugs-verslaving, de waanzin van de satanscultus of de zwarte mis „met die ene man in het midden“, zijn die wezenlijk anders? En: wil ieder op zijn tijd niet wel eens wat anders? Dus doe je je tegoed aan vreemde religies — hoe gek de „voorschriften“ van de cultus ook zijn. Je stort je in het avontuur van „het andere“. Temeer omdat zulke religies tegemoet komen aan en zijn opgebouwd uit de componenten van je eigen bestaan: heel je bestaan — gereduceerd tot eten, drinken, vrolijk zijn — kan daarin mee functioneren. Als Bileam dat al door had, zijn wij dan niet wijzer?

Verrukking!

Men wil wel eens wat anders: zelfs de meest sullige en onbenullige, onnozele rituelen worden geaccepteerd — alles is beter dan een God en een godsdienst die „vervelen“. Is God, is Zijn dienst (inclusief kerkgang) slaapverwekkend? Voor wie het niet meer is dan een lege vorm: ja! Voor wie niet van harte betrokken is bij de levende God: ja! Wat interesseren je zo'n schooiende profeet, zo'n smekende (2 Cor. 5: 20) God met zijn mooie visioenen je, als je Hem en Zijn dienst alleen maar ervaart als een sta-in-de-weg voor je eigen levensontplooiing (of voor wat daar voor door gaat)? Toch waren — en zijn — er mensen, als Jesaja, gegrepen door Gods majesteit, Gods daden, Gods genade. Zij leerden zien dat God in heel de dienst één ding vraagt: geef Mij uw hart. Wie die keus maakt, ontdekt: leven met God is een adembenemend schoon avontuur! En Zijn liefde is onuitputtelijk (Rom. 11: 33-36).

Ongevraagd (stem)advies

Vóór de verkiezingen in mei heb ik me verstout, door onderteekening van een advertentie in de dagbladen een stem-advies uit te brengen ten gunste van de kleine christelijke partijen: S.G.P., G.P.V. en R.P.F. Andere predikanten die dat ook gedaan hebben (maar voor andere partijen), schrijven dat hun dat door zeer velen kwalijk is genomen. Ik kan hun dat niet nazeggen, al heeft 't aan kritische vragen niet helemaal ontbroken. Het hoofdbezwaar is in 't algemeen, dat van een predikant geen verstandig advies in politieke zaken te verwachten is. Hij moet het geestelijk gezag dat hij nu eenmaal heeft niet gebruiken voor zaken waar hij geen verstand van heeft. Daarover en naar aanleiding daarvan, wil ik iets schrijven.

★ ★ ★

Wanneer men bedoelt, dat van een predikant geen verstandig woord te verwachten valt, als 't over concrete politieke problemen gaat, kan ik het met het argument wel eens zijn. De predikant is inderdaad geen vakman in de politiek. Van hem wordt niet gevraagd dat hij van alles verstand heeft. Akkoord. Toch kan hij over politiek in het algemeen best een bruikbaar woord zeggen, zelfs een noodzakelijk woord. Wanneer we bijvoorbeeld voor de vraag staan: beginsel-politiek of programma-politiek, dan is het goed, dat de dominé, tot zelfs van de kansel af, zegt: denk om het beginsel, en dat hij onder de kansel partijen kritiseert, die dat beginsel bagatelliseren, (laat staan partijen, die van een a-christelijk of een anti-christelijk beginsel uitgaan). Vergeet niet, dat een predikant intense omgang heeft (althans behoort te hebben) met het Woord van God, dat in dit opzicht bepaald niet a-politiek is.

Het is vreemd gesteld met de bevoegdheid, die men in politieke zaken aan predikanten of theologen toekent. Zo was ik er onlangs getuige van dat men voor de t.v. de heer Van Agt confronteerde met een uitspraak van een theoloog, een gespecialiseerde in de ethiek, inzake abortus. Deze uitspraak viel uiteen in twee delen. Het eerste deel was inderdaad een ethisch oordeel over abortus, maar het tweede deel hield zich met iets anders bezig: wat er in wetgevend zinn moest gebeuren wanneer je in het volk geen meerderheid voor je standpunt kon

Kerkelijk Leven

vinden. Dat was m.i. een voluit politiek probleem, waarvoor je geen ethicus behoeft te zijn om daarover iets verstandigs te zeggen. Toch viel in het gesprek op dat deel van de uitspraak de enige nadruk. Vreemd! Zijn dan politieke uitspraken van theologen de ene keer wel en de andere keer niet welkom? Wanneer dan wel en wanneer dan niet, zou ik willen weten. Het zal er wel van afhangen met wat voor soort politiek de theoloog aan komt zetten. Maar genoeg; dit betreft meer de concrete politiek, op welk terrein theologen (zoals alle andere niet-deskundigen) inderdaad de grootste behoedzaamheid past.

★ ★ ★

Met mijn handtekening onder de advertentie van de kleine drie heb ik me echter, voorzover ik kan zien, niet op het concrete politieke veld begeven. Ik heb er mee gepleit voor politiek vanuit christelijk beginsel, voor politiek bij de open bijbel. Het valt natuurlijk niet te ontkennen, dat ik dus doende koos: niet het C.D.A., maar (een van) de kleine drie. Toch zette ik me daarmee niet af tegen het C.D.A. Ik was erg gelukkig met een uitspraak van de heer Verbrugh van 't G.P.V., die zei dat je op zijn partij kon stemmen, *mede terwille van het C.D.A.* Dat je dus als kleinere christelijke partij een gewetensfunctie t.o.v. haar grotere zuster kon vervullen. Dat heeft me wel aangesproken. Ook het C.D.A. gaat 't immers om een politiek bij de open bijbel, maar ik vraag me af of de bijbel er wel voldoende bij open gaat. Dat is mijn zorg en daarom ga ik rechts van het C.D.A. staan.

Gaat de bijbel in het C.D.A. niet half open, zoals bij voorbeeld zou kunnen blijken uit de bekende leus: niet bij brood alleen...? Dat is een halve bijbeltekst en daarom een vaagheid. Je kunt er te veel kanten mee uit. Zelfs een marxist zou het kunnen beamen. Die zal ook zeggen dat er meer nodig is dan de vervulling van de materiële behoeften. Hij zal alleen vinden dat die verdere bovenbouw door de materiële onderbouw bepaald zal zijn. Het echte christelijke beginsel komt dan ook pas naar voren, wanneer je die

halve tekst afmaakt: niet bij brood alleen zal de mens leven, maar bij alle woord dat uit Gods mond uitgaat. Dus niet: maar óók bij alle woord Gods... dat zou inderdaad een ideële bovenbouw op een materiële onderbouw betekenen, de „genade” gemonteerd op de „natuur”. Maar de scherpte van het woord van Christus is hierin gelegen dat Hij het Woord van God als absolute prioriteit stelt voor het menselijke leven. Het gaat ook zelfs aan het brood vooraf, zoals Jezus voor zichzelf waar maakte door zijn langdurig vasten op aanwijzing van zijn Goddelijke Vader (Matth. 4: 1-4). Het gebruik van die halve bijbeltekst is, vrees ik, kenmerkend voor het C.D.A. Vele goedwillende gelovigen in het C.D.A. zullen het bekende woord van Jezus in de goede zin aanvullen, *maar dat hoeft niet*. Daarom is het goed dat het C.D.A. aan z'n rechterkant een gewetensstem heeft, die hardop zegt, hoe die tekst afgemaakt behoort te worden. Vandaar dat mijn stem ter rechterzijde van het C.D.A. terecht komt.

Aan die rechterkant vind ik ze trouwens, dat moet ik eerlijk toegeven, in concreet politiek opzicht in menig opzicht zwakker dan in het C.D.A. Maar ik zei al, dat ik daarover zou zwijgen. Op punten wint het C.D.A. het voor mij van de kleinere christelijke partijen, maar het principe van de kleineren is sterker, meer onvermengd. Dat geldt m.n. wat betreft het inzicht in de verdorvenheid van de menselijke natuur.

★ ★ ★

Waarom trouwens zou ik er niet voor uitkomen op welk van die kleineren ik gestemd heb? Vóór de verkiezingen was ik gelukkig met het gezamenlijk naar voren komen van de drie in, bijvoorbeeld, die ene advertentie, zodat ik niemand voor het hoofd behoefde te stoten door een nog verder kiezende keuze. Maar nu de verkiezingen achter de rug zijn, hoeft niemand het voor een schot voor de boeg van wie dan ook te houden, wanneer ik me eens uitspreek op dit punt.

Ik heb op het G.P.V. en niet op de R.P.F. gestemd, hoewel dat van mij als buitenverbander misschien wel verwacht werd. Daarom deze breuk in de solidariteit, voorzover die er tenminste is? Wel, ik geloof dat G.P.V. en R.P.F. te weinig verschillend zijn dan dat je hun naast elkaar bestaan aan buitenstaanders duidelijk kunt maken. Als 't voor mij zo ligt, kies ik voor de partij die het langst bestaat en daardoor ook de meeste ervaring heeft. Het G.P.V. heeft in de afgelopen jaren door haar afgevaardigden in de Kamer duidelijk bewezen een evangelie-belijdende partij te zijn, met een behoorlijke bereidheid om vanuit het evangelie over politieke problemen na te denken. Daar-

bij let ik meer op de intentie, de bedoeling, dan op de resultaten. (Maar dat zei ik al.)

★ ★ ★

Ja, maar U kunt niet eens lid worden! Nee, dat is waar en dat is onbegrijpelijk genoeg, (hoewel ik er persoonlijk geen last van heb, want ik heb voor zoiets toch geen tijd). Maar zouden we als buitenverbanders en andere niet-binnenverbands-vrijgemaakte christenen met dit gegeven niet wat laconieker om kunnen springen? Is het nu zo erg om van een bepaalde partij geen lid te kunnen worden?

Ik herinner mij dat in de eerste gemeente waar ik als predikant woonde, een gereformeerde school stond. Omdat de synodaal-gereformeerden daar in de meerderheid waren; werden de vrijgemaakten uit het bestuur gehouden. Toch was het een uitstekende school. Toen kwamen er vrijgemaakten, die deze kwalijke gang van zaken als argument gingen gebruiken om hun kinderen van die gereformeerde school te nemen en ze op de nieuw opgerichte vrijgemaakte school in de naburige plaats te doen. Ik heb me daar toen tegen verzet. Het was inderdaad kinderachtig wat die meerderheid deed, maar zolang de school zelf goed was, mocht dat geen argument zijn de kinderen uit onze gezinnen ervan af te nemen. „Vergeet niet”, zei ik tegen mijn vrijgemaakte broeders, „dat jullie op deze manier tijd overhouden om je met andere nuttige zaken bezig te houden. Beschouw het maar zo, dat je de onderwijszaken om zo te zeggen uitbesteed hebt aan mensen, die overigens best capabel en betrouwbaar zijn. En wat dat kinderachtige weghouden uit het bestuur betreft, dat gaat wel over.” Later is dat ook inderdaad overgegaan.

Zo denk ik er nog over, nu we op politiek gebied met hetzelfde te maken hebben. Het is erg kinderachtig, dat wij als buitenverbanders geen lid mogen worden van het G.P.V. Maar laten we laconiek vaststellen dat we daardoor de tijd vrijgekregen hebben voor andere nuttige zaken. We hebben om zo te zeggen dit deel van onze politieke taak uitbesteed aan broeders die het redelijk goed doen. En voor de rest: deze praktijk zal wel weer eens overgaan. Wie weet, hoe gauw al.

★ ★ ★

Indirect houden we wel degelijk een politieke taak over. Als we ons daarmee bezig houden, zullen we ook ten nutte van het G.P.V. werken. Dat klinkt wat geheimzinnig, maar ik bedoel dit. Er zijn op politiek gebied tal van zaken, waarover nog wel andere dingen uit de Schrift naar voren gebracht kunnen worden dan in G.P.V.-kringen geschiedt. Daar immers is het Schriftgebruik sterk door

de gereformeerde traditie bepaald. De hoofdzaak daarvan is wel als waardevol vast te houden, maar zodra we ons in de verfijnde uitwerkingen begeven, stuiten we niet zelden op pure ouderwetsheid. Wij, die ons minder traditie-gebonden noemen, zouden op dit gebied misschien baanbrekend werk kunnen doen, waar de binnenvorstanders, na enig pruttelen, in later tijd toch hun winst (of liever: onze gezamenlijke winst) mee kunnen doen. Om alle mis-

verstand te voorkomen: ik suggereer hiermee niet hooghartig dat ze theologisch en politiek achterlopen. Daarvoor leveren ze te gedegen werk, op allerlei gebied. Maar ze missen, vooral in de theologie, het experiment. Dat hebben ze tot hun schade uitgebannen. Daardoor is het nadenken bij hen door een zekere saaiheid gekenmerkt. De leus 'Schrift en Confessie' doet wel eens aan als 'Schrift en confectie'. Dat is jammer.

D. HOLWERDA — ZUIDHORN

Paulus' waardering van de 'didachè'

In mijn discussienota over vrouwelijke ambtsdragers heb ik een en andermaal laten doorschemeren, dat er in 1 Cor. 14:31 nog een moeilijkheid schuilt, die apart besproken verdient te worden. Ik heb dat in het kader van die nota niet willen doen, om niet de aandacht van het punt dat toen in geding was af te leiden. Dat zou verwarrend kunnen werken. Het stuk was bovendien al lang en zwaar genoeg.

Maar nu deze nota is gepubliceerd, is het toch misschien dienstig maar aanstonds daarop aansluitend in een afzonderlijk artikel het probleem dat we bedoelden te bespreken.

Ik heb al gezegd, dat de verzen 31-33a van 1 Cor. 14 een tussenzin vormen, die men het best tussen gedachtestreepjes kan zetten, en dat v. 33b („zoals in alle gemeenten der heiligen") aansluit bij v. 30, en aangeeft, dat de in de verzen 26-30 gegeven bevelen algemene geldigheid hebben.

Ook heb ik al gesproken over de vraag, wat we in v. 31 onder 'manthanein' ('leren'), dat we daar verbonden vinden met 'bemoedigd worden', nu precies moeten verstaan. Ik meen, dat het hier de betekenis heeft: 'practische adviezen krijgen voor je dagelijks leven als gelovige'. Paulus denkt hier, als ik wel zie, aan dat onderdeel van de eredienst dat hij in v. 26 heeft aangeduid met het woord 'didachè' ('het verstrekken van consult'). En ik meen, dat er een lijn loopt van 'didachè' in v. 26 via 'manthanein' in v. 31 naar 'manthanein' in v. 35.

Maar wat bedoelt Paulus nu in v. 31 te zeggen met de woorden „want gij kunt allen één voor één profeteren, opdat allen leren en allen bemoedigd worden"?

Gezien het 'want', waarmee het vers begint, hebben we hier blijkbaar te maken met een motivering van een voorafgaande uitspraak. Maar van welke?

Bekijken we deze passage nauwkeuriger, dan blijkt die uit twee zinnen te bestaan: de pas geciteerde en de zin „geesten van profeten onderwerpen zich aan profeten". Deze beide zinnen zijn door 'en' aan elkaar verbonden.

Nu moeten we m.i. in rekening brengen, dat in de aan dit vers voorafgaande verzen ook een dubbele uitspraak te vinden is over het profeteren in de samenkomsten, nl.

a) deze activiteit moet beperkt blijven tot twee of drie leden van de gemeente (v. 29);

b) ze moet ev. wijken voor een openbaring (v. 30).

Gezien deze stand van zaken ligt het dan ook voor de hand, dat we de eerste helft van bovengenoemde motivering laten slaan op de eerste helft van de voorafgaande uitspraak, en de tweede op de tweede; m.a.w. dat we v. 31 betrekken op v. 29, en v. 32 op v. 30.

Nu blijkt het inderdaad een goede zin op te leveren, als we v. 32 („want... geesten van profeten onderwerpen zich aan profeten") betrekken op v. 30 („indien aan een ander die daar gezeten is een openbaring ten deel valt, moet de eerste (d.w.z. de profeet die aan het woord was) zwijgen"). Paulus betoogt hier: als ik tegen iemand die profeteert zeg: „je stil houden, zodra de Heere aan een ander, die onder je gehoor zit, een openbaring geeft", dan is dat geen onredelijke eis. Zo'n profeet kan mij niet tegenwerpen: „maar het is een geest uit God die in mij spreekt, als ik profeteer; en die heb ik toch niet in de hand? Ik word door dien geest gedreven; en het is niet andersom, dat die geest zich door mij laat gezegen!" Want dan antwoord ik —

aldus Paulus —: „Toch wél! Die geest is een geest uit God, inderdaad. Maar juist daarom wil hij van orde weten. Hij laat zich dus, wanneer God zich rechtstreeks laat horen in een openbaring, gewillig het zwijgen opleggen¹⁾ door u, hoewel u, om zo te zeggen, maar zijn werktuig bent".

Wat deze helft betreft, klopt de motivering dus uitstekend.

Als we nu echter, evenals we dat tussen v. 32 en v. 30 deden, ook een verbinding aannemen tussen v. 31 en v. 29, m.a.w. als we aannemen, dat de woorden „want gij kunt allen één voor één profeteren" een motivering zijn van de uitspraak „wat de profeten betreft, twee of drie mogen het woord voeren, en de anderen moeten het beoordelen", dan zitten we met de moeilijkheid, dat het een met het ander in duidelijke tegenspraak schijnt te zijn. Het voorschrift 'slechts twee of drie mogen profeteren' legt immers een sterke beperking op, terwijl het 'gij kunt allen één voor één profeteren' de volle ruimte laat aan de profetie. Hoe zit dat?

Laten we, alvorens een oplossing voor dit probleem te zoeken, alvast wel even nadrukkelijk constateren, dat genoemd voorschrift ('maar twee of drie mogen profeteren') wél een motivering vereist! De beperking die Paulus hiermee oplegt is nl. — gezien het voorafgaande betoog — op het eerste horen heel vreemd. In het afwegen van profetie tegen glossolalie (= het spreken in tongen) in het begin van dit hoofdstuk is immers duidelijk geworden, dat Paulus, wanneer hij de 'stichting' van de gemeente als criterium aanhoudt, de profetie boven de glossolalie stelt. (Hij legt dit waarderingsoordeel nog eens nadrukkelijk vast, als hij tot een afsluiting komt, v. 39.) Heel duidelijk is ten dezen b.v. de uitspraak in vv. 23-25. Wie het voorafgaande betoog gelezen heeft zal dan ook denken: nu zal Paulus de glossolalie wel inperken, maar aan de profetie de volle ruimte geven. Maar hij vergist zich: bij het uitreiken van spreekvergunningen is Paulus tegenover de profeten even schriël ('maar twee of drie') (v. 29) als tegenover de 'tongensprekers' (v. 27)! Dat verbaast ons toch bepaald. En de vraag brandt ons a.h.w. op de lippen: waarom legt u nu opeens de profetie even sterk aan banden als de glossolalie, Paulus? Waarom mogen de profeten niet allemaal aan het woord komen? U verwachtte toch van dat 'allemaal profeteren' pas zelf zulke grote dingen?

Wij mogen dus inderdaad aannemen, dat Paulus een motivering zal geven van die onverwachte beperking, ook aan profeten opgelegd. Maar dan dus een verklaring in deze trant: want ge kunt niet allemaal één voor één een beurt krijgen bij het profeteren, omdat...

Aanvankelijk heb ik dan ook de mogelijkheid overwogen, of hier misschien een ontkenning zou zijn uitgevallen. Dat zou zo vreemd niet zijn: een ontkenning telt in het Grieks maar twee letters; en juist omdat het woord zo klein is, wil het nog wel eens uitvallen bij het overschrijven. (Daar zouden vele voorbeelden van te noemen zijn.) En hier was die kans om verloren te gaan nog groter dan normaal, gezien de aard van de slotklinker van het voorafgaande woord en de beginletters van het volgende woord. Toch moet men t.a.v. een in het algemeen zo goed overgeleverde tekst als die van het N.T. wel heel zuinig zijn met het aanbrengen van correcties.²⁾

Nu bleek bij nader inzien een wijziging ook niet nodig. De redenering loopt helemaal bevredigend, als men de zin waarom het hier gaat maar als vraagzin opvat: „Kunt gij, (profeten), namelijk allemaal één voor één profeteren...?" Een vraagzin heeft nl. vaak een ontkennende strekking. Als — om maar één voorbeeld te noemen — de Heere in Job 40:20 aan Job vraagt: „Kunt gij den krokodil met een vishaak optrekken?", dan is het duidelijk, dat Hij bedoelt te zeggen: „Dat kunt ge niet!"

De enige moeilijkheid die nu nog overblijft, ligt in het voegwoord dat dan volgt: „opdat". Als ik goed zie, wringt daar eigenlijk de schoen.

Nu moeten we weten, dat het hier gebruikte voegwoord ('hina') in het latere Grieks een verschuiving in betekenis te zien geeft: van doel-aanwijzend wordt het gevolgaanduidend. Anders gezegd: de betekenis verandert van 'opdat' naar 'zodat'. Ik kan nu niet in den brede ingaan op de vraag, welke factoren bij dat proces een rol hebben gespeeld. (Wie Grieks kent en informatie wil kan terecht bij A. T. Robertson,

1) Men geve er zich rekenschap van, dat het 'zich onderwerpen' van een geest uit God aan een mens natuurlijk niet absoluut verstaan moeten worden: de bewuste geest wordt daarmee niet in 't algemeen de ondergeschikte van dien profeet. Het 'zich onderwerpen' heeft in deze context (vgl. v. 30 „moet zwijgen") de heel beperkte betekenis 'zich (voor het moment) het zwijgen laten opleggen'.

In diezelfde zin is het woord kennelijk ook bedoeld in v. 34 (waar het over de vrouwen gaat): het „ze moeten zich onderwerpen" staat daar nl. in tegenstelling tot „spreken" (en wel 'in tongen', zoals we eerder zagen).

Ik wijs hier even afzonderlijk op naar aanleiding van de regio-discussie over 'de vrouw in het ambt', waarbij de mening naar voren kwam, als zou deze tekst in zeer algemene zin een onderwerping van vrouwen aan mannen eisen.

2) Overigens moet ik er wel op wijzen, dat elders in het N.T., als er een ontkenning in het spel is, de handschriften wel eens verdeeld zijn. Zo ontbreekt b.v. in Rom. 5:14 het 'niet' voor 'gezonddigd hebben' in een niet onbelangrijk deel van de tekstgetuigen. Het gaat daar weliswaar om een andere ontkenning, maar eveneens een tweelletterige, nl. 'mè'. Ik laat nu in het midden, of die ontkenning oorspronkelijk wél of niet in de tekst stond; wijs alleen aan, dat ook de beste handschriften op dit punt kennelijk wel eens een bedorven tekst bieden. Volmaakt is de overlevering van de nieuwtestamentische tekst nu ook weer niet.

A Grammar of the Greek New Testament, Nashville, Tennessee 1934, p. 997ff.) Met het oog op de plaats die wij hier behandelen wil ik alleen vermelden, dat — zeker aan het begin van dit proces — men in veel gevallen waarin 'hina' een gevolg aanduidt, toch ook de doelstelling er nog wel degelijk in kan horen doorklinken. De met 'hina' beginnende zin geeft, om zo te zeggen, een beoogd gevolg aan. Laat ik één voorbeeld uit het N.T. noemen, dat m.i. hier zeer verhelderend kan werken. In Joh. 6:7 geeft Filippus aan Jezus, wanneer deze Hem vraagt „waar zullen we broden kopen, opdat deze mensen kunnen eten?” ten antwoord — ik vertaal nu maar even heel stijfjes —: „Broden voor tweehonderd denariën zijn niet genoeg voor hen, opdat ieder een stukje krijgje”. Wij zouden Filippus' woorden misschien het best zo kunnen weergeven: „Als het de bedoeling is, dat ieder een stukje zal krijgen, dan hebben we aan broden tot een bedrag van tweehonderd denariën nog niet eens genoeg!” Men kan ook vertalen: „We moeten zeker voor méér dan tweehonderd denariën aan broden hebben, om ieder een stukje te kunnen geven”. In die beide weergaven komt het doelaanwijzend karakter van het voegwoord nog uit. Maar men kan de zin ook zó weergeven: „Voor tweehonderd denariën aan broden is nog altijd niet zo veel, dat ieder een stukje kan krijgen”, en dan voelt men, hoe hier het voegwoord bezig is om te slaan naar de gevolgaanduidende betekenis.

Nu, ik geloof, dat we in 1 Cor. 14:31 een soortgelijk geval hebben. We zouden de zin zo kunnen weergeven: „Want als het de bedoeling is, dat alle (gemeentelieden) praktische adviezen krijgen en alle (gemeentelieden) bemoedigd worden, zien jullie, (profeten), dan nog kans om allemaal één voor één een beurt te krijgen met profeteren?” Paulus wil m.i. zeggen: op het eredienst-onderdeel „profeteren” zullen jullie toch wel moeten besnoeien, om aan het onderdeel „didachè” het volle pond te kunnen geven. En omdat hij toch de profetie zo belangrijk acht, schakelt hij de niet aan een 'spreekbeurt' toekomende profeten maar in als critici. Zo leveren dezen toch ook hun bijdrage.

Wat zien we hier dus, als ik tenminste de tekst goed lees? Dit: Paulus gaat uit van de opzet, dat er ruimte zal overblijven voor de 'didachè', waaraan alle gemeentelieden kunnen meedoen. Hij wil blijkbaar voorkomen, dat de diensten helemaal zullen opgaan in het optreden van broeders en zusters met specifieke geestesgaven (glossolalie, profetie), en dat de niet specifiek begiftigde geen kans meer krijgt nog eens wat te berde te brengen. Dat mag n.l. niet. Juist die doorsnee-gelovige, die niets opzienbarends heeft te bieden, maar wel elke dag op zijn bescheiden plekje een licht moet zijn in deze donkere wereld, juist hij moet in de samenkomsten aan zijn trekken komen. Paulus hecht aan dit onderdeel van de eredienst, de 'didachè', zoveel waarde, omdat dit gesprek algemeen is: men lette op de herhaling van het woord 'allen': „opdat allen leren en allen bemoedigd worden”. Terwijl in glossolalie en profetie maar bepaalde begenadigde individuen aan bod komen, kan hier *heél de gemeente* in al haar schakeringen een bijdrage leveren aan de onderlinge opbouw.

Zouden wij er misschien goed aan doen, als we over vernieuwing van onze eredienst denken, ook deze apostolische vingerwijzing op een eigentijdse wijze uit te werken?

P. C. VAN WIJK — ZALTBOMMEL

Terloops . . .

Mens-zijn

Openingswoord
bijbelstudieweekend 1976

Gelezen: Genesis 1:27;
Genesis 5:1 t/m 3;
Filippenzen 3:20 en 21.

Er wordt veel gesproken over de mens. Dat was vroeger ook al zo, maar in onze tijd toch wel in het bijzonder. We horen over mensenrechten, medemenselijkheid enz. Vaak wordt ook de vraag gesteld: Wat is de mens? Deze vraag komt ook in de bijbel voor. Ik wil een paar voorbeelden noemen. Allereerst Job 7:17:

„Wat is de mens, dat Gij hem zo groot acht en Uw aandacht op hem vestigt?” Verder Ps. 144:3: „HERE, wat is de mens, dat Gij op hem let; de mens is gelijk een ademtucht.” Tenslotte het bekende vers uit Ps. 8(5): „Wat is de mens, dat Gij zijner gedenkt?”. Ik wil de eerstgenoemde tekst ook nog even doorgeven uit de Willibrord Vertaling: „Waarom een mens op laten groeien, met zoveel zorg omringen.” Wat is de mens? Waarom omringt God de mens met zoveel zorg? De bijbel zelf geeft het antwoord: „Gij hebt hem bijna goddelijk gemaakt.”

—o—

God had met de schepping van de mens iets groots voor ogen. Hij stelde hem ver boven andere schepselen. De mens werd beeld en gelijkenis van Hem. God wilde iets van Zich Zelf zichtbaar doen

D. W. L. MILO — DALMALLY

PAPYRUS

Als u met vakantie een van de vele Schotse of Engelse tuinen — voorzover voor het publiek opengesteld — binnenloopt, zult u waarschijnlijk een hoge, rietachtige plant aantreffen. Die plant is egaal groen, soms enkele meters hoog, vormt aaneengesloten een dichte muur. Het is de papyrusplant, die graag gebruikt wordt om een muur van groen rond een tuin te bouwen; soms ook om een deel van de tuin te scheiden van de rest; een enkele maal om het privé-gedeelte buiten onbescheiden blikken te houden. Deze plant is bijzonder belangrijk; luister maar.

Van huis uit is de papyrus (als u de klemtoon op de tweede lettergreep plaatst hoort u het woord papier al klinken) een rietsoort uit de subtropische gebieden. U moet er eigenlijk voor in Afrika, Klein-Azië en Egypte zijn. Maar hier bij ons doet de papyrus het even goed als de palmen en andere gewassen, die u hier niet had verwacht. In onze eigenste tuin kunt u hem vinden. Vandaar.

Als u de handboeken gelooft, en waarom niet?, dan zijn de oudste beschreven papyrusrollen van Egypte al bijna 6000 jaar oud. Want, u begrijpt het al, van het papyrusriet werd reeds in de oudheid papier, schrijfpapier, gemaakt. Ziet u wel, dat het onderwerp belangrijk is? Wat moesten we zonder papier?

Inderdaad, aan de Nijloevers, in de Nijldelta vooral, groeide al vele eeuwen geleden het papier-riet. In enorme hoeveelheden. Er zal voedsel in, er zaten vezels in. Er zat ook merg in, dat — aan repen gesneden en aaneengelijmd, verticaal afgewisseld met horizontaal, nat gemaakt, geperst, gedroogd en gladgestreken — vellen papier opleverde. En dat is al niet juist gezegd: het waren geen vellen maar *rollen*. Vellen, afkomstig van dierenvelen, kwamen pas veel later als grondstof voor schrijfmateriaal, perkament, in aanmerking. En perkament komt van Pergamum als u het precies weten wilt; van die stad in Klein-Azië, die u in Openbaring 2 tegenkomt.

Terug dus naar de papyrusplant. Behalve voedsel en papier werd het materiaal voor meer doeleinden gebruikt. De taaie vezels lieten zich samenvoegen tot banden, tot touwen. Dit werd het begin van sandalen, matten, manden en ander vlechtmateriaal. En nog was het einde niet: er werden complete schepen en scheepszeilen van gemaakt. In Jesaja (18:2) komt u ze tegen: schepen van biezen. Lach er niet om, om die papieren scheepjes; het papier was niet voor speelgoed — maar gaf zeer bruikbaar materiaal. Denk troncens aan de hier invallende Noren

worden op deze aarde. Bijna goddelijk. De bijbel zegt dan ook niet voor niets, dat Adam de zoon van God was (Lukas 3:38). De mens is zoon van God. Zo groot, zo verheven.

—o—

Er is wel een grens, een duidelijke grens zelfs. God maakte de mens bijna goddelijk, maar die mens was geen god. God noemde de mens mens (Gen. 5:2). En als Adam 130 jaar oud is, verwekt hij een zoon (Gen. 5:3). Let er eens op, dat hier van die zoon wordt gezegd, dat hij op zijn vader leek en zijn beeld was. Dezelfde woorden die b.v. ook in Gen. 1:27 voorkomen als het gaat over de mens die op God lijkt.

God maakt de mens zo, dat hij nooit boven zijn mens-zijn zal kunnen uitkomen. Wel beeld van God, maar niet gelijk aan God.

—o—

Gods beeld zijn.

Dat is een roeping, een ambt, een opdracht.

Mens zijn is altijd mens-zijn voor God.

Mens zijn is altijd naar-God-kijken.

Mens zijn is altijd iets-van-God-laten-zien.

Het echt menselijke bestaat in het loven van de Schepper.

—o—

Maar dan komt de zondeval. De mens neemt geen genoegen met het „bijna”. Hij wil helemaal als God zijn. En op het moment dat de mens zondigt, in opstand komt tegen God, berooft hij zich zelf van het echt menselijke, het dienen van de Schepper. De mens denkt als God te kunnen zijn, maar de werkelijkheid is, dat de mens na de zondeval bang is voor God. De mens is kwetsbaar geworden. De verhouding met God is verstoord. Hij durft God

en Denen in de vroege middeleeuwen; weet u dat ook die kerels gevlochten scheepjes hadden, waarterdicht gemaakt met bitumineuze stoffen? Zo'n elastisch scheepje kon heel wat golfslag verdragen, geloof maar. Zo hadden de oude Egyptenaren hun papieren schepen waterdicht gemaakt met een bitumineus bindmiddel, dat ze „mummie” noemden. Herkent u meteen het woord mummie, voor de Egyptische doden, die door middel van bitumineuze zalven geconserveerd waren?

—o—

Die enorme muren van papyrusriet langs de Nijl — ziet u ze staan? Ze werden meters hoog en waren ondoorzichtig. In zijn last tegen Egypte profeteerde Jesaja (19:7) dat het papiergewas aan zijn oevers zou opdrogen en verdorren. Een ramp gewoonweg! Wat een wonder, dat de Egyptische prinsessen daar aan de Nijloevers haar badkamers inrichtten. Er werd gewoon een hoeveelheid riet weggesneden, er werd een ruimte gevormd met een toegangsopening en onder bewaking van enkele slavinnen kon Farao's dochter daar baden. Ondiep water, stromend water, fris water, heldere zonneschijn — wie deed je wat. Zo kon het kindeke Mozes in de nacht ongemerkt in de badkamer in het papyrusriet worden neergelegd. In een waterdicht mandje geborgen, tegen wegdrijven bewaard door de papyruswanden, moest Farao's dochter het prompt vinden. Als u de historiekenners en romanschrijver Mika Waltari gelooft (Sinuhe, de Egyptenaar), was het volstrekt niet ongewoon om een ongewenst kind aan het water toe te vertrouwen: doden was ontoelaatbaar, maar zich ervan ontdoen met hulp van een biezen mandje was mogelijk. Wie weet brachten de Egyptische vrouwen haar kinderen wel in deze natuurlijke omgeving ter wereld. Wat zullen zij trouwens van Farao's dochter hebben gedacht, toen die met een kindje uit haar badkamer kwam? In de brief aan de Hebreeën staat dat Mozes niet voor een kind van Farao's dochter wenste door te gaan. Nu, waar ging hij dan voor door, wanneer hij niets zei?

—o—

Zoals de rollen aantonen is de oude geschiedenis van Egypte bewaard gebleven. Op papier. Dat papier werd opgerold. In de Bijbel (die ons niet is gegeven voor de oudheidkunde — maar die de oudheidkunde wel vaak steun geeft) komen we de papierrol dan ook veel tegen. Denk eens aan Jesaja (8:1): „neem een grote rol”, zei de Heere tegen hem. Voor grote zaken, voor gewichtige dingen, was een grote rol nodig. Ook aan Jeremia (36:2) werd opgedragen een „rol des boeks” te nemen, en profetieën op te tekenen. Lees trouwens dat hele hoofdstuk eens door; het is zeer de moeite waard. Aan Ezechiël (2:9) werd een boekrol gegeven, beschreven met klaagliederen. Een rol, die door de profeet moest worden „opgegeten”. Misschien een symbolische opdracht? Ook wij kunnen bij wijze van spreken een boek „verslinden”. Aan Zacharia (5:2) werd ook een symbolische rol getoond: een vliegende rol, die de vloek des Heeren bevatte. En om nog een zeer bekend voorbeeld te noemen: in psalm 40 komt u tegen: in de rol des boeks is over Mij geschreven.

Genoeg. De profeten schreven dus op papierrollen; van papyrusriet

gemaakt, Gods Woord is ons door middel van papier overgeleverd, duizenden jaren lang. Zoals God zijn Zoon uit Egypte heeft geroepen (Matt. 2:15) zo heeft Hij ook zijn Woord uit Egypte laten komen: opgetekend op brandbaar en verteerbaar product van het Egyptische papierriet. Zo kwam de Wet Gods op Horeb in de vorm van termen en geboden, die in de Egyptische rechtswereld grond vonden. Zo werden de psalmen van Mozes aangeheven op de vijftonige klankreeksen, die in Egypte gebruikt werden. Zo werd zelfs het gouden kalf van de Egyptische cultus afgekeken.

Gebruikte Babel vroeger kleitabletten — de profeet Ezechiël, te Babel woonachtig, gebruikte al papier. Volgens het apocriefe boek III Makkabeën (4:20) liet Ptolemais, de Egyptische vorst welke Alexander de Grote opvolgde, de Joden registreren voor een totale vernietiging; maar zijn ambtenaren verklaarden dat dit machtige werk heel hun voorraad papier en pennen had uitgeput, voor het klaar was.

Zelfs in de Openbaring komt u de papieren boekrol tegen. Zes en twintig keer zo wat. Als „de boeken geopend werden” ging het over opgerolde papieren, de zo bekende symbolen van bewaard verleden.

—o—

Het woord *boek*, in de Bijbelvertaling hier en elders gebruikt, is natuurlijk een anachronisme; een woord dat op die tijd niet past. Het woord *boek* komt van beuk en dan niet alleen in de zin van gesneden drukletters uit beukenhout (als het verhaal over Laurents Jzn Coster vermeldt) maar veel verder terug: uit de beukenhouten plankjes, waarin Runetekens werden gesneden. Zo kreeg het woord *boek*, via boekstaven, al heel vroeg de betekenis van „bewaard verleden”. Maar dan zitten we al bij de Germanen in het Oude Testament kan beter over papierrol dan over boek of boekrol worden gesproken.

En nu denkt u nog aan de perkamenten rol? Jawel, die komt ook in de Bijbel voor. En wel in 2 Tim. 4:13, waar Paulus aan Timotheus vraagt zijn reismantel mee te brengen, zijn boeken en inzonderheid zijn perkamenten. Dat is een nieuw element in de Bijbel; het komt maar een keer voor. Paulus heeft dus het perkament gekend, dat rond 600 v. Chr. bij de invoering van het Aramees de kleitabletten in Mesopotamië verdrong. Pas rond twee eeuwen na Christus hebben de vorsten van Pergamum de kwaliteit van het perkament zo verbeterd, dat ze concurreren konden met het papyrus. Tegen de 4e eeuw moet het papyrus zijn verdrongen. Toen hield de „rol” geheel op en werd vervangen door het vlakliggende „boek”.

Voorgoed is het „papier” natuurlijk nooit verdrongen. In 752 na Chr. brachten de Chinezen hun uit lompen vervaardigde papier naar het Westen. Die Chinezen kenden trouwens al lang het rijstpapier! Het lompenpapier, later aangevuld door houtvezel, heeft de wereld veranderd. Het werd zo goedkoop gemaakt, dat niet alleen wijze dingen, als psalmen en profetieën, maar ook onwijze zaken als eendagsromans en pornografie gedrukt werden. En wat daar tussen ligt. Trouwens, wat had u tijdens het lezen van dit artikel eigenlijk in handen?

niet meer onder ogen te komen. Hij verbergt zich. Zelfs van het bijna-goddelijke is niets meer over: een mens die bang is, die zich schaamt, die zich onvrij voelt... Prediker zei het eens zó: „God heeft de mens goed gemaakt, maar de mens haalt zich van alles in het hoofd.” (7:28)

—o—

Maar ook na de zondeval is God er nog.

Hij zoekt de mens op.

Hij wil de mens vasthouden.

Hij wil door die mens gediend worden.

Hij herstelt.

Hij belooft Zijn Zoon en stuurt later Zijn Zoon om zó te laten zien wat echt mens-zijn is. Jezus Christus herschept zondige mensen die alleen maar aan zich zelf denken tot mensen die dienen willen. En Hij geeft Zelf het grote voorbeeld: dienst tot aan het kruis.

In Jezus herstelt God. God maakt de afstand tussen Hem en de mens weer begaanbaar. Hij maakt het mogelijk dat het écht menselijke weer openbaar kan worden in deze wereld. Jezus wil onze lichamen gelijkvormig maken aan Zijn verheerlijkt lichaam. Dát is herstel, dát is vernieuwing. En zo kan Paulus de gemeente van Efeze oproepen om de nieuwe mens aan te doen die naar Gods beeld is geschapen in ware gerechtigheid en heiligheid (Ef. 4:24).

—o—

Er wordt vandaag veel gesproken over mondigheid. Welnu, Christus maakt mensen weer mondig, d.w.z. dat de mensen de mond van God mogen zijn.

Over die mondige mens gaan we in dit weekend met elkaar praten. We gaan spreken over ons zelf, over mensen die door God geroepen zijn.

Wij allen zoals we hier zitten zijn immers geroepen. Geroepen om écht mens te zijn. In vrijheid!

P.S. Het thema voor de bijbelstudie-weekends, 'ie het G.L.J.C. in 1976 organiseerde, was Christelijke Vrijheid. Inmiddels is de brochure, waarin alle behandelde stof is verzameld, gereed gekomen. Deze brochure wordt uitgegeven in samenwerking met uitgeverij Buijten & Schipperheijn, Valkenburger-

straat 106 te Amsterdam. De prijs is vastgesteld op f 4,50 (voor 52 blz.). Bestellingen kunnen plaatsvinden door betaling van genoemd bedrag op bankrekeningnummer 59.89.20.005 t.n.v. G.L.J.C. bij de Algemene Bank Nederland te Genemuiden. Het gironummer van de bank is 82.52.34. Ook kan de brochure worden besteld bij bovengenoemde uitgeverij. In de brochure is o.a. opgenomen een uitvoerige bijdrage van Prof. C. Veenhof over „Bevrijding en vrijheid in de heilige schrift”.

DE PREDIKANTEN-CONFERENTIE

D.V. zal op woensdag 28 september a.s. onze predikantenconferentie worden gehouden. Die zal een bijzondere zijn. Want ze zal plaats vinden in l'Abri in Eck en Wiel! Daar is een goede vergadergelegenheid. En de deelnemers kunnen tegelijk met eigen ogen zien wat daar te doen is. Tot onze grote vreugde is Prof. Schuurman bereid gevonden voor ons te spreken. En wel over een van de benauwendste problemen van onze tijd, namelijk de gigantische ontwikkeling van de techniek met alle consequenties daarvan. Het uitgangspunt daarvoor zal hij nemen uit het laatste hoofdstuk van zijn uitermate belangrijke en actuele boekje: *Techniek — middel of moloeh?* De conferentiegangers wordt dringend aangeraden vooraf van deze studie kennis te nemen. Bijzonderheden over deze dag worden nader bekend gemaakt.

Houdt of maakt deze dag vrij!

C.V.

C. VEENHOF — KAMPEN

Persschouw

„Verwetenschappelijking van de theologie”

(5)

Ook deze week geef ik hier nog weer het woord aan Prof. Van 't Spijker. Wat hij betoogt betreft een zaak die van levensbelang is voor de kerk.

Hij gaat in het volgende artikel iets zeggen over de na-reformatische theologie waardoor het verval van de Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde theologie werd ingeluid. Een verval dat tot in onze jaren doorwerkt met alle fatale gevolgen daarvan.

De ontwikkeling van de gereformeerde theologie ná Calvijn heeft een ontwikkeling te zien gegeven die niet in alle opzichten even voordelig is geweest. In de kerkgeschiedenis pleegt men deze periode aan te duiden als de tijd van de „orthodoxie”. Men bedoelt daarmee een karakterisering, die een kenmerk ziet in de tendens om de overgeleverde waarheid te verdedigen. Ongemerkt heeft er dan een verschuiving plaats gehad. Ongemerkt — omdat niemand zich duidelijk en klaar bewust is geweest op welk moment een werkelijke verandering plaats greep. Ongemerkt — omdat ook niemand de vooropgezette bedoeling heeft gehad om in de reformatische theologie een verandering tot stand te brengen. En juist omdat niemand van de grote na-reformatische theologen dit beoogde, omdat de meesten van hen de bedoeling hadden om in het spoor der Reformatie te blijven en het erfgoed van de Reformatie te verdedigen, daarom is het ook heel moeilijk om de verschuiving die plaats greep te formuleren.

Toch valt er wel iets van te zeggen. Kenmerk van deze „orthodoxie” is de hartelijke begeerte om het erfgoed van de Reformatie te bewaren. Maar bij die bewaring ontleende men de methode aan de tegenstanders. Daardoor kwam er onwillekeurig een ietwat rationalistisch element in de „orthodoxie”. De opkomst van de „natuurlijke theologie”, die opereert met een verzelfstandigde kenbron naast de Schrift is hiervan een teken. Aan het redenerende verstand wordt een plaats ingeruimd.

Een voorbeeld hiervan is de regel die in de exegese van die dagen werd toegepast: een tekst bewijst datgene wat men er in kan lezen en ook hetgeen men er redelijkerwijze uit kan concluderen. Hier wordt de menselijke conclusie ingebouwd in het schriftbewijs. En de verschuiving die er heeft plaats gehad is deze, dat aan het denkende verstand een te grote plaats wordt toegekend. Dit betekent een verschuiving ten aanzien van de Reformatie in dit opzicht, dat er naast de Schrift een tweede moment wordt ingeschakeld, nl. het redene-

rende verstand. In feite had bij het piëtisme precies hetzelfde plaats. Het piëtisme kende bij de omgang met de openbaring een belangrijke plaats toe aan het gevoel. De orthodoxie kent een zeer belangrijke plaats toe aan het verstand. En in beide gevallen is er sprake van een verschuiving in de richting van de ontvangende mens. Terwijl de Reformatie het heil volkomen verankert in Gods Woord, in zijn belofte, in zijn openbaring, komt er zowel bij de orthodoxie als bij het piëtisme een verschuiving naar de mens, die het heil ontvangt. Zijn redenerend verstand of zijn bevestiging zoekend gevoel wordt ingeschakeld.

Een gevolg hiervan is, dat vooral bij de grote theologen van de „orthodoxie” de leer een vrij zelfstandig bestaan gaat leiden ten opzichte van de Schrift. De leer komt min of meer los te staan. Zij kan een eigen leven gaan leiden. En wanneer dan, zoals bij sommige theologen het geval is, de scholastiek een overheersende plaats gaat opeisen is er een werkelijk gevaar: de „theologie” gaat heersen over de Heilige Schrift. Zij wordt van de gemeente losgeweekt. Zij wortelt niet meer in de eenvoudige kennis des geloofs. Zij wordt tot een hier en daar theoretische aangelegenheid, een zaak voor de kenners, een aangelegenheid van de specialisten, die in hun geleerde disputen de meest ingewikkelde vragen behandelen.

Nu mag men nimmer vergeten, dat de theologen, die zich aan deze methode hebben gewijd, geleerde mannen van naam en formaat waren. Het is volkomen ten onrechte wanneer men aan de capaciteiten van deze mensen zou twijfelen. En men doet dan ook verkeerd met hun theologie af te doen met de naam „epigonisme”, d.w.z. dat het de zwakke en verslapte nakomelingen waren van werkelijk grote mannen. Zó beoordeelt men hen verkeerd en doet men aan hun bedoelen geen recht. De meesten van hen hadden geen andere bedoeling dan deze: de theologie te brengen op de hoogte van de tijd. Maar — en daarin schuilt een waarschuwing voor ons — zij hebben dat gedaan terwijl zij ten opzichte van de Schrift en ten opzichte van de Kerk de theologie hebben verzelfstandigd.

De kerken hebben dit zelf aanvoeld. En zij hebben de zaak van de opleiding tot de bediening van het ambt nauwlettend in het oog gehouden. Maar uit de manier waarop zij dit hebben gedaan is ook wel heel duidelijk gebleken, dat zij — de kerken — oog hadden voor de gevaren die hier dreigden. Te denken valt aan de verschillende voorstellen die op de grote synode van Dordt zijn behandeld ter zake van de opleiding. Het is bekend dat vooral de afgevaardigden van Zeeland en van Zuid-Holland een krachtig pleidooi hebben gevoerd voor een meer praktisch ingestelde opleiding. Zij hadden daarbij het oog op een studie van de theologie die meer op de praktijk gericht moest zijn. De studenten moesten niet alleen goed leren disputeren. Zij moesten ook de praktijk leren kennen, bijvoorbeeld doordat zij in de kerken voorgingen, of ook doordat zij kerkeraadsvergaderingen bijwoonden of onder leiding van oudere en ervaren predikanten meegingen op ziekenbezoek. Ook moesten zij onderwezen worden in de verschillende „conscientie-gevallen”, zodat zij mensen met geloofsmoeilijkheden werkelijk zouden kunnen helpen.

Van al deze voorstellen is na vele besprekingen niet zo veel terecht gekomen, blijkbaar het lot van vele dergelijke voorstellen die op vele synodale verga-

deringen zijn gedaan. Maar hoe dit ook zij, wel blijkt dat de kerken bedacht waren op een praktische opleiding. Zij hebben de gevaren gezien van een al te theoretische aanpak, of wil men van een eenzijdig — theologische — wetenschappelijke vorming, waarbij de theologische wetenschap een te grote plaats ontvangt en waarbij de Schrift als zodanig niet meer functioneert en waarbij de gemeente als zodanig evenmin tot haar recht komt.

En wanneer men nu de geschiedenis van de gereformeerde theologie in Nederland vervolgt tot in de vorige eeuw, met het gereformeerde reveil onder leiding van Kuyper vooral, dan kan men zich niet onttrekken aan de indruk, dat Kuyper aansluiting heeft gezocht bij de grote theologen van de „orthodoxie”, meer dan bij de reformatoren zelf. Kuyper sprak dikwijls over de bloeitijd van de gereformeerde theologie. En hij wilde het bewustzijn van zijn eeuw weer in rapport brengen met deze gereformeerde denkers uit de zestiende en zeventiende eeuw. Opmerkelijk is deze aansluiting geweest. Wat men later wel genoemd heeft het neo-calvinisme was in feite in vele opzichten niet anders dan een moderne herleving van de gereformeerde „orthodoxie” bij Kuyper. Op een modern e leest geschoeid en in het klare bewustzijn van een aansluiting bij het denken van de eigen tijd. Maar uit deze greep naar het verleden resulteerde bij Kuyper en ook bij de door hem geïnspireerde theologie tweeërlei. Allereerst kwam de theologie tot een zelfstandige plaats binnen het geheel der wetenschappen. Het werd een wetenschap, die ten doel had te reproduceren wat God had geopenbaard. Een wetenschap die een grote plaats inruimde voor het wedergeboren denken van de mens. En deze wetenschap werd op een weinig doorzichtige manier losgeweekt van de gemeente. De zaak van de opleiding werd principieel verklaard tot een zaak die niet behoorde tot de competentie van de kerk. Zo werd in het begin van deze eeuw de gereformeerde theologie in Nederland tot een wetenschap voor vakmensen, zelfstandig opererend met en soms naast de Schrift. Het leerstuk van de „Gemene Gratie” heeft daarbij een belangrijke rol gespeeld. Hier ging de theologie heersen over de gemeente, soms zelfs over het Woord.

Op die na-reformatische theologie en de kwade gevolgen daarvan wees ook en met name Prof. Bavinck Sr. reeds. Als hij in zijn „De zekerheid des geloofs” op bijna lyrische wijze het geloof zoals dat in de reformatoren en de echte reformatisch-gezinden heeft beschreven gaat hij namelijk zo verder:

„Tot in de Dordtse periode klinkt deze blijde toon nog na. Maar dan komt er allengs daling in de stem, onzekerheid en vreze in de taal des geloofs. Het geloof der zestiende eeuw ging over in de orthodoxie der zeventiende eeuw. Men belijdt thans zijn geloof niet meer maar gelooft alleen nog zijn belijdenis. (Deze zin van Bavinck is beroemd geworden! - C.V.) Deze orthodoxie eeffende enerzijds onder de bredere kringen van het volk de weg voor het Rationalisme, dat de godsdienst maakte tot een zaak van het verstand, de waarheid aangaande der eeuwige

dingen liet afhangen van historische bewijzen en verstandelijke redeneringen en de geloofszekerheid verwarde met redelijk inzicht. Maar anderzijds riep zij in de enge kring der vromen ook een reactie in het leven, die aan verstandelijke kennis niet genoeg had, in bevinding het wezen des geloofs zocht en dies hoe langer hoe meer in het Piëtisme verliep.” Tot zover Bavinck. Als collega Van 't Spijker uitgesproken is hoop ik in dit verband nog iets over Kuiper te zeggen.

Dagelijks bereiken ons verzoeken om inlichtingen over financiële adoptie. Daarom willen wij graag hier nog eens nader op ingaan. En dan willen wij beginnen bij de kinderen, die worden geholpen. Wat betekent het voor hen, dat er hier in Nederland mensen zijn, die het nodige geld willen sturen om hen te verzorgen. Wat betekent dit bijvoorbeeld voor:

Lakshmi Narayanan. Lakshmi is een Indiase jongen. Hij is 7 jaar oud. Hij komt uit een hindoe gezin. Zijn naam is de naam van een hindoe god. Zijn vader zit in de gevangenis in Vellore in Zuid-India. Hij heeft iemand vermoord en werd veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf. De moeder bleef met haar gezin achter zonder enige inkomsten. De gevangenisleiding vroeg of Lakshmi en zijn broertje Nanthan in het kindertehuis konden worden opgenomen.

Kunt u zich dit gezin voorstellen? De vader had iemand vermoord. De angst nadat dit was gebeurd. Het verdriet en de onzekerheid voor de moeder en de beide jongens.

De vader wordt meegenomen, veroordeeld en in de gevangenis gestopt. Daarmee verdwijnen ook de inkomsten voor het gezin. Wat een onzekerheid en schande. Wat nu? Bedelen en stelen zijn wel haast de enige mogelijkheden om in leven te blijven. Maar dan hoort de vader in de gevangenis van het kindertehuis van Bethel, waar al vele kinderen van gevangenen zijn ondergebracht. De mensen van Bethel komen ook wel naar de gevangenis om de mensen te vertellen van de liefde, die de Here Jezus heeft voor zondige mensen. Hij kwam toch immers niet om rechtvaardigen te redden, maar zondaars! Kinderen, die naar dat huis gaan hebben het goed en de vader is blij dat zijn beide kinderen daar geaccepteerd worden.

Lakshmi komt samen met zijn broertje in het kindertehuis tussen heel veel andere jongens. Eerst wordt hij gewassen, zijn haar wordt geknipt en hij krijgt goed te eten. Iedere morgen begint de dag met gebed en wordt er uit de Bijbel gelezen en verteld. Iedere avond voor het slapen gaan ook. Hij hoort dat er maar één God is, thuis had hij van vele goden horen spreken, kwade goden en boze geesten en daar waren ze bang voor. Van het kleine beetje dat ze hadden en dat zo nodig was om in leven te blijven, moesten ze steeds nog wat

offeren in de tempel om de goden te vriend te houden. „Vele zijn de smarten van hen die dingen naar de gunst van een andere god”, zegt de Bijbel en hoe waar is dit voor een land als India. In het kindertehuis leert hij dat God zo veel van de mensen houdt, dat Hij Zijn Zoon, Jezus Christus, zond naar de aarde om de straf voor de zonden van de mensen, ook voor zijn zonden, te dragen. In plaats van de angst, die er vroeger thuis was voor kwade goden en boze geesten is daar nu liefde en geborgenheid voor in de plaats gekomen. Hij went aan het leven in het kindertehuis waar hij goed verzorgd wordt. Hij gaat nu ook geregeld naar school en hij hoort dat hij niet zo lang naar school mag tot hij een vak heeft geleerd en goed voor zichzelf kan zorgen. Als hij goed kan leren wordt hij misschien wel onderwijzer, of verpleger of zelfs wel dokter of misschien gaat hij de technische kant uit. Hij hoeft dan niet meer bang te zijn dat er geen eten zal zijn. Hij kan ook andere mensen van de Here Jezus gaan vertellen. Er zijn zo veel mensen in India, die bang zijn en hij kan ze vertellen van een andere God, die Liefde is.

En dan is er: *Raphael Nyamoo*, wat betekent zo'n „adoptie” voor hem?

Hij is een jongen van 13 jaar. Hij is uit Oeganda naar Kenia gevlucht. Zijn vader werd daar vermoord, en zijn moeder vluchtte naar Soedan. Ze was zo bang dat ze haar ook zouden vermoorden dat ze niet durfde wachten tot Raphael thuis kwam. Toen hij merkte dat er niemand meer was, is hij naar Kenia gevlucht. Waarom werd de vader vermoord? Dat werd ons niet verteld, maar het laat zich wel vermoeden; zo veel onschuldige mensen sterven daar onder de terreur van generaal Amin. Vader dood, moeder weg, zo'n heel gezin ligt uit elkaar en de jongen is alleen in een vreemd land tussen vreemde mensen terechtgekomen. Wat een onzekerheid. Dan plaatst de Keniaanse regering hem in een van de kindertehuizen, die wij daar helpen. Hij voelt zich daar veilig. Hij komt uit een christelijk gezin en dezelfde Bijbel waaruit thuis werd gelezen, vindt hij ook hier.

of er is:

Kesari Devi, een Indiaas meisje van 5 jaar. Ze heeft ouders die lepra hebben. Dit is wel de meest gevreesde ziekte in India. Deze mensen worden door de maatschappij niet geaccepteerd. Kesari werd geboren in een lepra kolonie, afgezonderd van de gewone Indiase maatschappij. Haar ouders wonen daar in

twee donkere kamertjes, waarin ze ook moeten slapen en koken. Ze zijn arm, ze trekken er iedere morgen op uit om te bedelen. Kesari ging dan mee. Werk kunnen ze niet krijgen, omdat mensen niet deze ziekte geen kans hebben op een baan. Toen ze ziek werden wilde de familie ze niet meer in huis hebben en stuurde ze weg naar een lepra kolonie. Dat deden ze niet alleen omdat ze bang waren ook ziek te worden, dat kwam er natuurlijk bij, maar er zijn goede medicijnen tegenwoordig om deze ziekte tot staan te brengen en de Indiase regering tracht zoveel mogelijk deze mensen in ziekenhuizen op te nemen. Maar deze ziekte wordt gezien als de straf op een verschrikkelijke zonde, die deze mensen in een vorig leven begaan zouden hebben. Ze moeten daar nu boete voor doen in dit leven. Ook hier weer de wreedheid van de afgoden, die in India worden gediend. Kunt u zich voorstellen, dat u een vader, moeder of kinderen uit huis zou jagen als ze ziek zijn? Zou u juist niet alles doen om te helpen? Angst voor straf van de goden staat achter deze wreedheid.

Devari is nog te jong om dit allemaal te beseffen. Haar ouders willen haar dit lot besparen en vroegen of zij in een kindertehuis kon worden opgenomen.

Dit zijn maar enkele voorbeelden. Maar wij hopen dat de f 55,— per maand, die voor een „adoptie” nodig zijn, nu meer voor u zijn gaan leven. U betaalt dit bedrag tot het kind helemaal klaar is met zijn opleiding. Dit is tot ongeveer 18-20 jaar, soms wat jonger, soms wat ouder. U kunt hier echter mee ophouden op ieder moment dat u dat wenst (wij vragen dan wel dat u ons waarschuwt). Dit komt gelukkig maar heel weinig voor.

U krijgt van ons een foto en enkele gegevens van het kind, alsmede het adres van het kindertehuis waar het kind is opgenomen. Indien u dit wilt kunt u contact opnemen met het kind (correspondentie in het engels) en u hoort zo nu en dan wat van of over het kind. Maar als u zich hier te veel van voorstelt wordt het een teleurstelling. Wel wordt er trouw in alle kindertehuizen, die wij steunen, voor de „adoptieouders” gebeden. En dit is de hechte band die wij met de kindertehuizen hebben. Zij daar en wij hier doen ons werk uit liefde tot die Ene God, die Zijn Zoon zond om ons te redden. En daarom willen wij ook deze kleine naasten liefhebben met alles wat wij hebben.

Er zijn weer heel veel kinderen in India en in Kenia die op „adoptie” wachten. We hopen op uw hulp hiervoor. Ook zijn wij nog bezig om het geld te sturen voor de bouw van een nieuw meisjeshuis in Zuid-India, waarvoor wij nog ca. f 60.000,— tekort komen. Daarna staat er op het programma een school voor kinderen, die het gewone onderwijs niet kunnen volgen. Denkt u maar aan al die ondervoede kinderen, die eind 1975 in Bethel zijn gekomen. Zij kunnen nog steeds niet normaal naar school. Helpt u ons weer?

Stichting Redt Een Kind

Secr. Dr Guépinlaan 23,
Ommeren (Betuwe)
Tel. 03443-2079 of b.g.g. 03449-1659.

Postgiro 1599333 t.n.v. Stichting Redt Een Kind te Zwolle.
Kledingadres: Hortensiastraat 79, Zwolle.
Geen schoenen en geen winterkleding.

Kerknieuws

Vlaardingen — Kandidaat A. M. van Leeuwen uit Utrecht zal D.V. op zondag 11 september a.s. in de avonddienst als predikant van de kerk te Vlaardingen intrede doen na in de morgendienst bevestigd te zijn door zijn vader: Ds C. van Leeuwen te Bithoven.

Regio Alkmaar-Zaandam — Uit het Persverslag van de regio-vergadering van de kerken in het ressort Alkmaar-Zaandam, gehouden 10 augustus 1977 te Wormer, waarin kandidaat K. Muller, beroepen predikant te Alkmaar-Zaandam-streek-Centrum, met gunstig gevolg peremptoir werd geëxamineerd, lichten wij punt 5:

„Punt 5: Instructies. Van de kerk te Wieringermeer is er de vraag of het in verband met de vele kleine gemeenten met geringe financiële draagkracht „nu nog wel zinvol is om zoals tot nu toe te beroepen voor het leven, of dat het ook mogelijk is een bepaalde tijdslimiet te stellen, bijv. 5 jaar”. Besloten wordt deze zaak op een volgende vergadering nog nader te bezien.”

Amsterdam-Tuinstdeden-Zuid-West: Uit de kerkeraadsvergadering van 18 augus-

tus 1.1.: „Dan wordt de Raad geplaatst voor de vraag of men iemand, die oprecht gelooft in onze Here Jezus Christus en ook behoefte heeft om met ons het Heilig Avondmaal te vieren en daarom vraagt, dit verhinderen mag, alleen om het feit, dat hij of zij geen lid is van onze gemeente. De raad zal trachten hierop een antwoord te vinden. Hierover zal ook met de gemeenten worden gesproken op één van de volgende gemeentevergaderingen.”

Dalfsen — Voortgezette correspondentie tussen de raden van de Geref. Kerk vrijgemaakt binnen- en buiten verband: D.d. 27 januari 1977 heeft de binnenverbandse kerkeraad een antwoord gezonden op de in het vorige nummer van ons blad samengevatte brief van onze kerkeraad. In dat epistel schrijft hij, dat hij het niet zijn roeping acht aan te tonen, dat de belijdenis der kerk ook wat art. 28 N.G.B. betreft voluit schriftuurlijk is. Het citeren van dit artikel moet voldoende zijn, hoewel men niet Schrift en belijdenis gelijkstellen wil. Men vervolgt dan:

„Maar zo werpt u ons tegen, wij zien onze daad uit 1970 niet als een afscheiding, maar als een vrijmaking á la de vrijmaking uit 1944 en volgende jaren. Deze tegenwerping verbaast ons ten zeerste. Door haar veroordeelt u zelf uw daad uit 1970. Want wat was de vrijmaking uit de jaren veertig? Dat was een vrijmaking naar art. 31 van de K.O., waarin, naar Hand. 5:29, aan bezwaardenen het recht wordt verleend om binnen de plaatselijke kerk, waarvan zij lid zijn en binnen het kerkverband zich vrij te maken van die uitspraken van kerkelijke vergaderingen, waarvan zij zelf bewezen achten, dat deze in strijd zijn met het Woord van God.”

Men stelt dan, dat de synode destijds de bezwaarden het recht ontnam om zich vrij te maken binnen het kerkverband. „Maar dat hebben wij niet gedaan. U had mogen blijven met behoud van uw bezwaren. U had ook moeten blijven”. In dat verband wordt voorts gewezen op Christus, Die blijkens Zijn eigen brief aan de gemeente van Pergamum en blijkens de eerste brief aan de Kor., die Hij Zijn apostel Paulus liet schrijven aan „een allesbehalve trouwe gemeente heel wat meer geduld met Zijn Kerk heeft dan de buitenverbanders toonden te bezitten, volgens het oordeel van de binnenverbandse kerkeraad. Als men elkaar vindt en verstaat op het punt van de binding aan de belijdenis, de publi-

**STICHTING
VERENIGDE
UITVAARTFONDSEN
IN NEDERLAND**

ONZE STICHTING MAAKT GEEN WINST

Ze is een Stichting, welke de gemeenschap wil dienen en het algemeen belang bij haar maatschappelijk streven als uitgangspunt neemt.

Een zestig jaar ervaring stelt haar in staat u een compleet pakket verzekeringen aan te bieden, met als sterkste troef haar lage premies, die gedurende de gehele looptijd onveranderd blijven.

Tevens verzorgt zij begrafenissen (ook voor niet verzekerden.)

**Voor inlichtingen kunt u zich wenden tot haar kantoor
Enschede, Haaksbergerstraat 231 hoek Getfertsingel,
telefoon 053-31 95 35 - 32 36 93.**

Kantooruren 8.30-12.30 - 13.30-17.00 uur.

katies van de Di. Telder en Volk, De „Open Brief”, het relativisme, independentisme en absolutisme, zal het stellig niet moeilijk zijn om ook op andere punten elkaars motieven te begrijpen. Dan zal men elkaar ook helpen om ertoe te komen wat niet goed was te bejijden en te vergeven. Tot zover de tweede brief van de binnenverbandse broeders. O.M.

ADRESSEN

Bilthoven — Het adres van de scriba is A. J. Koedoot, de Sav. Lohmanweg 8, De Bilt, tel. 030-761585.

Dalfsen — Het scribaat der kerk te Dalfsen berust thans bij: A. de Vries, Bruningstraat 5, Dalfsen, tel. 05293-2689.

BERICHTEN

PIT-KOLLEKTE: 12 t.m. 17 september
30.000 x 30 = 900.000

30 jaar geleden was de opbrengst van de eerste PIT-kollekte f 141.073,85.

Menige militair in het toenmalige „Indië” heeft ervaren dat er door het „thuisfront” aan hem werd gedacht.

Tien jaar later was de kollekteopbrengst bijna verdubbeld, nl. f 276.362,02. Een geweldig resultaat!

Nog weer 10 jaar later boekten we f 464.977,52.

Na een regelmatige groei konden we in ons 29e jaar f 746.204,32 verantwoorden, dat was een stijging t.o.v. 1975 van f 48.547,29 of wel 7 procent.

Er is echter ieder jaar meer nodig:

- voor verbouwing en aanpassing van militaire tehuizen;
- voor vervanging van versleten meubilair en spelmateriaal;
- voor financiering van materiaal voor vormingskursussen en 'uren' geestelijke verzorging;
- voor aanschaffing van bijbels, goede lectuur enz.

Zo maar een deel van het verlanglijstje van het 30-jarige PIT. Wij hopen dat u er iets van uw gading bij ziet... en daar veel geld voor wilt geven.

Wij vieren geen feest, we zijn wel dankbaar dat we 30 jaar zijn geworden.

We hopen echter dat het straks wel feest wordt voor allen die geld van het PIT krijgen en dat het voor velen een feest zal zijn om te geven.

Zou het niet geweldig zijn als de 30e PIT-kollekte f 900.000,— zou opbrengen? Dat kan! Vorig jaar brachten ca. 27.000 kollektanten plm. f 745.000,— bijeen. Dat is per kollektant plm. f 27,50. Met wat extra inspanning moeten er dit jaar 30.000 kollektanten op pad kunnen gaan (geeft u zich op?) en dan ieder 10 procent meer, welnu... rekent u maar uit... f 900.000,—.

Doet u ook mee?

Mocht u geen PIT-bus of intekenlijst worden aangeboden: ons gironummer is 5163 t.n.v. PIT te Rijswijk.

Hartelijk dank!

Protestants Interkerkelijk Thuisfront
Geestbrugweg 91, Rijswijk Z.H.

**lakshmi en kesari
uit india ...
raphael uit kenia ...**

**het zijn maar 3 van de
138 kinderen
die nú aan de beurt zijn
en op hun
adoptie wachten**

**lees elders in dit blad
hun verhaal**

**bel onze secretaresse nu!
03443-2079 b.g.g. 03449-1659**

is f 55,— per maand voor u
een bezwaar, doe het dan samen met anderen

stichting

redt een kind

secretariaat: dr. guépinlaan 23 - ommeren (betuwe) tel. 03443-2079

postgiro: 1599333 t.n.v. stichting redt een kind te zwolle

bank: raiffeisenbank - zwolle, rek.no. 37.73.32.860.

Drukkerij »Steenbergen«

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Geef uw vrienden een getuigenis —
WIJ BIEDEN U GRATIS:

15 ex. van HET EVANGELIE VAN MARCUS

gedrukt op dik wil glanspapier, in twee kleuren, met tal van toelichtende teksten uit het Oude en Nieuwe Testament.

BON Naam:
Adres:

verlangt 15 ex. EVANGELIE VAN MARCUS
(ik wens Statenvert. — Nwe. Vert. (aanduiden))

Deze „BON” sturen naar
J. K. Overbeeke, Elisabethlaan 71, 2600-Berchem-Antwerpen.

Redaktieleden:

Drs H. de Jong; Mr. dr J. Meulink; D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma; Ds H. Smit

Adres van de Redactie:

K. Muller, H. Pootlaan 242, Alkmaar, tel. 072-116767

Adres voor de rubriek Kerknieuws:

Ds O. Mooiweer, Volksparksingel 45, Enschede, tel.
053-310259

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”, Nooitgedacht 3, Zeist,
tel. 03404 - 12452.
Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Merelhoven 273, Capelle a/d IJssel, tel. 010-504178

Abonnementsprijs:

f 35,— per jaar of f 18,50 per halfjaar.
Buitenland f 45,— per jaar of f 60,— per luchtpost.
Giro 40 49 45.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 dec. eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.